

TÜRK EDEBİYATINDA JULES VERNE TERCÜMELERİ

-I-

M. FÂTİH ANDI

XIX. asrın ikinci yarısı sonrasında Türk edebiyatının yeni ve Batılı bir edebî tür olan romanla tanışma sürecinde tercümelerin önemi bilinmektedir. 1862'de Yusuf Kâmil Paşa'nın Fénelon'dan çevirdiği *Telemaque* 'tan başlayarak, Victor Hugo'nun *Sefiller* 'i (1862), Daniel Defoe'nun *Robinson Crusoe* 'su (1864), Alexandre Dumas Père'in *Monte Kristo* 'su (1871), Chateaubriand'ın *Atala* 'sı (1872) ve Bernardin de Saint-Pierre'in *Pol ve Virjini* 'si (1873) birbiri peşi sıra Türkçe'ye kazandırılmış ve bu tercüme, Türk edebiyatçısını ve okuyucusunu bu türün telif örneklerine hazırlamıştır. Şemseddin Sami, Ahmed Midhat Efendi, Namık Kemal gibi ilk romancılarımızın yazdıklarında bu tercüme eserlerin açtığı çığırın devamını aramak yanlış olmaz.

Edebiyatımızda roman tercüme, telif örneklerin verilmeye başlanmasından sonra da artarak devam eder. Çoğunluğu devrin adlandırmasıyla "cinâî" (polisye), "hissî" (aşk), mizâhî veya macera türündeki bu tercüme romanların yazarları arasında Paul de Cock, Eugène Sue, Emil Gabrioux, George Ohnet, Emil Richebourg, Hector Malot, Octave Feuillet, Jules Mary ve Xavier de Montepin başta gelir.

Bu tercüme romanlar arasında, yine devrindeki adlandırmasıyla "fennî" romanların ve yazarlar arasında da Jules Verne'in önemli bir yeri vardır.

İsmail Habîb (Sevük), *Avrupa Edebiyatı ve Biz* adlı eserinde bu devrin tercüme romanları ve romancıları hakkında şöyle demektedir:

"O devirde bizde son derece rağbet görerek pek çok eserleri tercüme edilen iki şahsiyetten biri mizah romancısı olan Paul de Cock ile fennî romanlar yazan Jules Verne'dir. Paul de Cock çok güldürdü, çok eğlendirdi, çok sevildi. Fakat Jules Verne de çok beğenildi, çocuklardan büyüklere kadar kendisinden istifade edildi. Birincisi "komik roman"ın, ikincisi "fennî" romanın sembolü

oldular.”¹

Fennî roman, konusunu fennî olaylardan, keşif ve icatlardan alan, ileride olması tahayyül edilen teknolojik gelişmelere yer veren, aya, gezegenlere, kahramanlarının uzak kıta ve denizlere yaptıkları heyecan verici ve egzotik seyahatlerden bahseden bir roman türüydü. Bu yönüyle bu türü bir bakıma bugünün bilim-kurgu (science-fiction) romanlarının ilk örnekleri diye değerlendirmek mümkündür.²

Fennî romanların, İsmail Habib’in dediği gibi, “çocuklardan büyüklere kadar” çok beğenilmesinde ve rağbet görmesinde XIX. asır Türk toplumunun kafasında uyan(dırıl)maya başlayan Batı fennine, teknolojiye, keşif ve icatlara duyulan ilgi ve hayranılığın rolünü göz ardı etmemelidir.³

Jules Gros, Andre Armandi, Bossenar gibi başka yazarların birtakım fennî romanları da çevrilmiş olmasına rağmen, devrin okuyucusunda bu ilgiyi arttıran en cazip romanlar Jules Verne’inkiler olmuştur.

¹ İsmail Habib, *Avrupa Edebiyatı ve Biz*, c. II, İstanbul 1941, s. 199.

² Bu konuda bk. M. Fatih Andı, “Fennî Roman”, *İnsan Toplum Edebiyatı*, İstanbul 1995, s. 20-24.

³ Nitekim bu yüzyılda kavramın bir anlam değişikliğine uğradığına da şahit oluruz. “Fen”, o zamana kadar dilimizde, Arapça’dan geçmiş bir kelime olarak, ilim ve sanat dallarının tamamına ait “herhangi bir sahada edinilen bilgi, tecrübe ve mahâret” anlamını taşıyordu ve bu anlamıyla meselâ bir “fenn-i arüz”dan, “fenn-i hat”tan söz edilebilmekteydi. Fakat XIX. yüzyılda kavramın anlamı değişmeye başladı, Batı teknolojisi, bu teknolojiyi oluşturan bilgi birikimi ve giderek modern bilimin kabul ettiği “bilimsel bilgi” karşılığında kullanılır oldu ve Türk düşünce hayatının en önemli kavramları arasına girdi.

XIX. asrın fikir ve edebiyat hayatına baktığımızda da Beşir Fuad’dan itibaren arkasında pozitivist düşüncenin yavaş yavaş hazırlandığını gördüğümüz “fenn”e imanın ve tebcilin devrin düşünce ve hatta edebiyat ortamında geniş tartışmalara konu olduğu, edebiyatın dahi “fennî” olması gerektiğinin tartışıldığı, aydınlarımızın kafasında fennin en önemli problemlerden birisini teşkil ettiği dikkatleri çekmektedir.

Fen konusunda artan ilgilerin bir göstergesi olarak, dönemin mecmua ve gazetelerinin birçoğunda, “memâlik-i mütemeddinedeki hayret-engiz ihtirâat-ı cedîde”den, balon, velespid, şimendüfer... gibi okuyucuya ilginç gelebilecek yeniliklerden bahseden, ilm-i arz (jeoloji), ilm-i menâfi’ü’l-âzâ (anatomi), ilm-i nebâtât (botanik), ilm-i servet (ekonomi) ve coğrafyaya dair yazıların yayımlandığı uzun “Mevâdd-ı Fenniyye” yahut “Kısm-ı Fennî” sütunlarının veyahut bugünün ilkökul Fen Bilgisi kitaplarında anlatılan deneyler benzeri küçük “Fennî Eğlenceler”in yer aldığı muhtevalarına, hatta bu dergi ve gazetelerin bir kısmının isimlerine (*Servet-i Fümûn*, *Musavver Fen ve Edeb*, *Mecmûa-i Fünûn*, *Hazîne-i Fünûn*, *Fünûn-ı Sanâyi*, *Mecmûa-i Fünûn-ı Askeriyye*, *Mecmûa-i Fünûn-ı Baytariyye*, *Mecmûa-i Fünûn-ı Bahriyye* vs.) bakmak bile bir fikir verebilir. (Bu konuda bk.: M. Fatih Andı, a.g.y., s. 20-24).

Jules Verne'e gösterilen raġbet, çocukluġunu bu dönemde yaşamış bir çok edebiyatçımızın daha sonra hatıralarına da yansımıştır. Nitekim devrinde "Jules Verne mütercimi" diye ün salan Ahmed İhsan başta olmak üzere, Hüseyin Cahid, Halid Ziya, Yahya Kemal çocukluk ve gençlik yıllarında Jules Verne'i nasıl önemsediklerine dair satırlar yazmışlardır.

Ahmed İhsan (Tokgöz), *Matbuat Hatıralarım* 'da

"Hocam Âġâh Efendi merhûmun evinde hasretini çektiġim resimleri, kitapları buldum. Kütüphanesinde Jules Verne'in romanları vardı ve bana onlardan okurdu. Ben daha ilk derste Jules Verne'den Türkçe'ye tercüme yapmayı kuruyordum."⁴

diyerek kendisinde Jules Verne tercümelere fikrinin nasıl bir etkilenişle ortaya çıktığını anlatır.

Hüseyin Cahid ise, *Edebî Hatıralar* 'ında, daha ilkgençlik yıllarında *Servet-i Fünûn* 'un neşinden duyduġu heyecandan ve oraya küçük yazılar yazma hevesinden bahsederken "Jules Verne mütercimi" ni tanımanın bile kendisi için bir şeref olduġunu söyler:

"*Nâdide* 'nin mürettip tashihlerini yapmak için Âlem Matbaası'na devam ettiġim sıralarda *Servet-i Fünûn* intişâr etmeġe başladı. Bunun ilk nüshalarına Serez'e ait bir resim verdim. Âlem Matbaası'nın böyle teklifsiz bir müdâvimi bulunurken, Jules Verne mütercimini tanımak gibi bir şerefe nail olurken *Servet-i Fünûn* 'a yazı yazmak hevesinden kendimi nasıl menedebilirdim?"⁵

Hüseyin Cahid, kendisinin idâdinin üçüncü sınıfında (1892), yani onyediyâşında iken yaşadığı bir hissî macerayı kahramanı Nezih'in şahsında romanlařtırdığı⁶ *Hayâl İçinde* 'de Nezih'ten (yani kendisinden) söz ederken de, Nezih'in okulda ders sırasında bile "hocanın nazar-ı dikkatinden kurtulmak için ön sıradaki arkadaşlarından birini siper alarak Montepinlerin, Richebourgların, Jules Vernelerin, Ohnetlerin romanlarını" hem de Fransızca aslından okuduġunu ve bazılarını tercüme etmeye çalıştığını anlatır⁷.

Halid Ziya da *Kırk Yıl* 'ının, gençliğinde bütün harçlığını hangi kitaplara yatırdığını ve yazı yazmaya nasıl heveslendiğini anlattığı satırlarında demektedir ki:

⁴ Ahmed İhsan, *Matbuat Hatıralarım*, c. I, İstanbul 1930, s. 19.

⁵ Hüseyin Cahit Yalçın, *Edebî Hatıralar*, İstanbul 1935, s. 28.

⁶ a. e., s. 130-131. Ayrıca bu konuda bk.: Ö. Faruk Huyugüzel, *Hüseyin Cahit Yalçın'ın Hayatı ve Edebî Eserleri Üzerinde Bir Araştırma*, İzmir 1984, s. 206.

⁷ Hüseyin Cahid, *Hayâl İçinde*, İstanbul 1317/1901, Âlem Matb., s. 31.

“Böyle kitapçımın uzun müddet para istememek müsaadesine güvenerek, Jules Verne’i, Louis Figuiet’yi, Camille Flammarion’u kâmilten getirttim. Bunlar benim için bitip tükenmez bir hazine idi. Öyle bir hazine ki ilk yazılarımı oradan çıkarmak imkânını bana verdi.”⁸

Jules Verne’e dair enteresan bir tespit ve dikkat de Yahya Kemal’den gelmektedir. Yahya Kemal, 17 Ekim 1913 tarihli *Peyâm* gazetesinde neşrettiği ve daha sonra *Aziz İstanbul*’a da alınan “Çamlar Altında Musâhabe-II” isimli yazısında o günlerin fennî romancısı Wells⁹ ile kendi çocukluğunun fennî romancısı Jules Verne’i mukayese ederek der ki:

“Bizim nesil Jules Verne’i okurdu. Şimdi aynı harâret-i hayâlde Wells okunuyor. Bu iki hikâye-nüvis aynı nevi hikâyede iştihâr ettiler. Yalnız Wells daha fennî, fûnûn-ı hâzırânın gavâmızına daha âşinâ addolunuyor.

Ahmed İhsan Bey’in torunu inşaallah Wells’in mütercimi olur. (...) Di-mâğ-ı beşerin daha ziyade kendisine sahip bir devrinde yaşayan Jules Verne gemilerde kazadan kazaya uğrayarak devr-i âlem yapan bir çocuktu. Wells sergüzeşt romanlarının kahramân-ı hâzırı, tayyare devrinde küre-i arzı kendine dar buluyor, mekânda yıldızlara, zamanda üç bin sene sonraya gidip gelebiliyor. *Âlemler Arasında Harb* hikâyesinde küre-i arz halkıyla Merih halkını birbirine düşürdü. *Zamanı Keşfetmeğe Mahsus Âlet* ile de zamanda kat’-ı mesâfât etti. Te’lifât-ı cedîdenin bu nev’ini Rusya’da en ziyade okunan Schopenhauer felsefesiyle, Osmanlı şübbânının elinden düşmeyen Edmonde Mouline’e tercih ederim.”¹⁰

Jules Verne’den yapılan ve kitap olarak yayımlanan ilk roman tercümesi 1877 yılındadır: *Kaptan Hutras’ın Sergüzeştü*, (Terc.: Ohannes Gokasyan), Bursa 1294/(1877), Hüdâvendigâr Vilâyeti Matb., 208 s. Fakat forma neşrolunmaya başlanan bu tercüme yarım kalmış, tamamlanmamıştır.

Bunu *Tercümân-ı Hakikat*’te tefrika sûretinde neşrine başlanan; fakat o

⁸ Halid Ziya Uşaklıgil, *Kırk Yıl*, c. I. İstanbul 1936, s. 138.

⁹ Herbert George Wells: (1866-1946). İngiliz romancı. Sosyal meselelere, dine, pedagojik konulara dair eserler yazmış olmakla beraber, edebiyatta asıl ününü Jules Verne gibi fennî konular üzerine yazmış olduğu romanlarına borçludur. Romanlarından bazıları: *Dünyalar Harbi*, *Görünmeyen Adam*, *Uyuyan Uyanınca*, *Ayda İlk İnsanlar*, *Zamanı Keşfeden Makina*’dır.

¹⁰ Yahya Kemal, *Aziz İstanbul*, İstanbul 1964, s. 98-99.

da yarım kalan *Küre-i Arzdan Kamere Seyahat* tercümesi izler¹¹.

Kitaplaşmış ikinci roman tercümesi ise, Ermeni harfleriyle basılmıştır: *Kaptan Hutrus'un Sergüzeşti*, (Terc.: Karabet Y. Panosyan), İstanbul 1885, Manzûme-i Efkâr Matb., 463 s.

Üçüncü Jules Verne tercümesi ise “Kurenâ-yı Şehriyârî’den” Mehmed Emin Bey tarafından çevrilen *Merkez-i Arzu Seyahat* romanıdır: *Merkez-i Arzu Seyahat*, İstanbul 1302/(1886), Matbaa-i Osmâniyye, 416 s.

Ahmed İhsan’ın tercümeleri bunlardan birkaç sene sonradır. Yazar, ilk olarak kendisinin neşrelediği *Umrân* mecmuasında *Seksen Günde Devriâlem*’i tercüme ve tefrika etmeye başlarsa da, mecmuanın kapanmasıyla birlikte bu romanın tefrikası da yarıda kesilir¹², fakat Ahmed İhsan tercümeyi tamamlar ve *Seksen Günde Devriâlem*’i cüz cüz tab’ ve tevzie başlar¹³.

Ahmed İhsan’dan başka Selânikli Tevfik, Ali Selâhaddin, Mazhar, Mustafa Refik, Ahmed Rasim, M. Sünbülî, Ali Reşad, İsmail Hakkı, Faik Sabri gibi isimler de Jules Verne’den romanlar çevirmişlerdir.

Jules Verne’e gösterilen ilgi yalnızca romanlarının Fransızca aslından yahut listesini aşağıda vereceğimiz Türkçe’ye aktarılmış tercümelerinden okunmasıyla sınırlı kalmamıştır.

Fransızca asıllarının yanında bu Türkçe tercümelerin de Türk okuru tarafından sevilerek okunuyor olması, *Tercümân-ı Hakikat*’teki (nr. 5850/160) bir ilândan öğrendiğimize göre, onun *Aruba ile Devriâlem* romanının oyunlaştırılarak Hayâlân-i Osmâni’de oynanmasını¹⁴, yine *Seksen Günde Devriâlem*’in Beyoğluna gelen bir Fransız tiyatro kumpanyası tarafından sahneye konularak

¹¹ Jules Verne, “Küre-i Arzdan Kamere Seyahat”, (Terc. H. B.), *Tercümân-ı Hakikat*, nr. 450, 4 Muharrem 1297/18 Kânûn-ı evvel 1879 - nr. 522, 29 Rebiülevvel 1297/11 Mart 1880.

¹² Jules Verne, “Seksen Günde Devriâlem”, (Terc. Ahmed İhsan), *Umrân*, nr. 19, 28 Mayıs 1304/(9 Haziran 1888) - nr. 29, 26 Teşrin-i evvel 1304/(7 Teşrin-i sâni 1888).

¹³ “O zaman tecrübe-i kalem nev’inden neşrelediğim *Umrân* risâlesine Jules Verne’in *Seksen Günde Devriâlem*’ini tefrika etmeğe başlamış idim. *Umrân*’ın te’hîr-i neşri *Seksen Günde Devriâlem*’i de yarıda bıraktı. Şu eserin ikinci defa olarak inkıtâ’-ı neşriyâtına bir türlü gönlüm razı olmadı. Derhal kitap şeklinde cüz cüz tab’ ve tevzi’e başladım ki bu hâl Osmanlı ehl-i mü-tâlaasının Jules Verne’in âsârı hakkında besledikleri merak ve râğbeti gösterdi. Zira romanın tevzii ikmâl edilmemiş idi ki nüsah-i mevcüdesi kalmadı, tekrar tab’ ve temsiline mübâseret eyledik.” (Ahmed İhsan, “Fransa Meşâhir-i Muharrirîninden Jul Vern”, *Servet-i Fünûn*, y. 3, c. 6, nr. 136, 7 Teşrin-i evvel 1309/(19 Teşrin-i evvel 1893), s. 91).

¹⁴ *Tercümân-ı Hakikat*, nr. 5850/160, 14 Ağustos 1313.

ilgiyle izlenmesini¹⁵, Jules Verne'in hayatına ilgi duyulmasını, bu konuda yazılar yazılmasını, romancının resimlerinin mecmualarda yayımlanmasını doğurmuştur. Aşağıda geniş bir şekilde bahsedeceğimiz bu müstakil yazılardan başka, devrin edebiyat ortamında Jules Verne ismi sık sık anılır, yazılan yazılarda Jules Verne'in kişiliği, romancılıkta tuttuğu meslek, romanlarının muhtevası vs.ye dair de kısa temalar, zikirler kendisini göstermeye başlar, bazan muharrirler giriştikleri münakaşalarda yahut roman ve romancılık hakkındaki fikrî yazılarında Jules Verne ismini bir "delîl-i kat'î", bir "isbât-ı müsakit" gibi kullanırlar.

Meselâ *Tercümân-ı Hakikat* ve *Vakit* sayfalarında Namık Kemal'in *Cezmi* romanı etrafında çıkan bir edebî münakaşada, *Cezmi*'de fenne ve tarihe uymayan bazı yanlışlıklar bulunduğu iddiasına karşılık olarak verilen cevaplardan birisinde edebî eserlerdeki "fennî ve tarihî olur olmaz nevâkis"ın herkese tenkit hakkı vermeyeceği, çünkü edebî eserin fennî yahut tarihî bilgileri olduğu gibi aktarmak zorunda olmadığı, şair ve yazarın fennî ve tarihî bilgileri "kendi hayâlât-ı şâirânesine tevfiik için eğip bükeceği" ileri sürülür ve bu hususta Jules Verne ile Victor Hugo'nun eserleri örnek gösterilir.¹⁶

Yine *Tercümân-ı Hakikat*'te Ahmed Midhat Efendi "Roman ve Romancılar Hakkında Mütâlaâtımız" isimli bir yazı yazar ve burada romancıların eserlerinde anlattıkları konuda "vukûf-ı tâm" sahibi olmalarının beklenmeyeceğini söyler. Midhat Efendi'ye göre Realistler, seyahat ve fûnûna ait roman yazmakta Jules Verne'i "üstâd-ı kâmil" tanımaktadırlar, onun romanları Realizm vâdisinde yazılmış olan romanların bir sınıfını temsil ve teşkil etmektedir. Edebî eserlerde mutlaka görülen yahut yakînen bilinen şeylerin anlatılması gerekmemektedir. Nitekim *Seksen Günde Devriâlem* gibi romanlarında Jules Verne'in bahse konu olan yerleri gezip görmesi imkân hâricinde bulunmaktadır. Halbuki Jules Verne'e romancı değildir, demek mümkün değildir¹⁷. Buna

¹⁵ Bk.: Ahmed İhsan, a. g. m., s. 91. Ahmed İhsan'ın aynı yazıda belirttiğine göre *Seksen Günde Devriâlem* ayrıca bizde devrin ortaoyuncuları tarafından da defalarca temsil edilmiştir: "Teessüf olunur ki müellif-i şehîrin bu eser-i bedîi bizde gayet fenâ bir sûrette tiyatro hâline ifrâğ olunarak, tiyatro ne demek olduğunu bilmez bir takım ortaoyuncular tarafından berbat edilmiştir."

¹⁶ (...), "H. Bey'e Cevap", *Tercümân-ı Hakikat*, nr. 531, 11 Rebîülâhîr 1297/22 Mart 1880. Bu konuda geniş bilgi için bk. M. Fatih Andı, "Namık Kemal'in Cezmi Romanının Devrinde Uyandırdığı Akisler", *Namık Kemal Sempozyumu - Bildiriler*, (KKTC, Doğu Akdeniz Üniversitesi), Gazi Mağusa 1998.

¹⁷ Ahmed Midhat, "Roman ve Romancılar Hakkında Mütâlaâtımız", *Tercümân-ı Hakikat*, nr. 3547, 21 Mart 1306/2 Nisan 1890.

karşılık bu konuda Efendi ile bir münakaşaya giren “Râvî” imzalı bir yazar, Jules Verne’e “romancı nâmının nisbet edilemeyeceği”ni savunur. Çünkü Jules Verne’in eserleri roman tarifine uymamaktadır. O yalnızca “ulûm ve fînûnu hikâyeye tarzında anlatmış”tır¹⁸. Buna cevap olarak Ahmed Midhat Efendi de Emil Zola, Jules Verne, Gabrieaux gibi yazarların romancı sayılabilmeleri için “vukûf-ı tâm” sahibi olmaları gerektiğini, romancının tasvir edeceği âlemlere “muktedir olabileceği kadar bir tetebbû”nun kâfi olduğunu bir kere daha tekrârlar¹⁹. Midhat Efendi ayrıca roman hakkındaki fikirlerini geniş olarak anlattığı “Ahbâr-ı Âsâra Tâmm-i Enzâr” isimli makalesinde de roman karşısında okuyucunun farklı tavırlar takınabileceğine, herkesin aynı tür romanları beğenmemesinin gayet tabii olduğuna dair fikirler ileri sürerken bu hususta Balzac ile Jules Verne’in romanlarını iki ayrı tarz olarak zikreder²⁰.

Tercümân-ı Hakikat’te C. Ş. imzasıyla yayımlanan “Roman” yazısında ise, yazar “bir romanın bazan Emile Zola, A. Daudet, P. Bourget gibi erbâb-ı vukûfun zâde-i dehâsı”, bazan da “Jules Verne, Camille Flammarion, Stanislav Moniere gibi hikâyeye-nüvîs nâmı altında bulunan tabiiyyûn’un semere-i irfânı” olabileceğini, “hikâyeye şeklinde bir târih-i tabii teşkil edebileceği”ni ileri sürer²¹.

Burada örnekler verdiğimiz bütün bu temalar, Jules Verne’e dair zikirler, onun geniş bir okur yazar kesimi tarafından devrinde bilindiğini, edebî tartışmalarda ortak örnek olarak anılacak ölçüde tanındığını ortaya koymaktadır.

Fakat Jules Verne’e dair söylenenler yalnızca bu tarzdaki kısa temaslardan ibaret değildir. Bilhassa romanlarının peşpeşe tercüme edilmeye ve okuyucu tarafından sevilerek takip edilmeye başlanmasıyla birlikte, devrin matbuatında romancıya dair müstakil yazılar, hatta resimler de kendisini gösterir.

Bizim 1915 yılına kadar yayımlanmış gazete ve mecmualarda, tesbit ettiğimize göre, Jules Verne hakkında şu yazılar yayımlanmıştır:

– Mazhar, “İfade”, (*Âlem-i Şemsîde Bir Cevlân* tefrikasının başında yer

¹⁸ Râvî, “Râvî’nin Bir Varakası Daha”, *Tercümân-ı Hakikat*, nr. 3551, 28 Mart 1306/8 Nisan 1890.

¹⁹ Ahmed Midhat, “Râvî’ye Mukâbele”, *Tercümân-ı Hakikat*, nr. 3552, 27 Mart 1306/9 Nisan 1890.

²⁰ Ahmed Midhat, “Ahbâr-ı Âsâra Tâmm-i Enzâr”, *Tercümân-ı Hakikat*, nr. 3569, 17 Nisan 1306/29 Nisan 1890.

²¹ C. Ş., “Roman”, *Tercümân-ı Hakikat*, nr. 3728, 10 Kânûn-ı evvel 1306/22 Kânûn-ı evvel 1890.

alan kısa bir tanıtma yazısı), *Resimli Gazete*, y. 1, c. 1, nr. 1, 14 Mart 1307/(26 Mart 1891), s. 15.

– (...), “Jul Vern”, *Maârif*, y.3, c. 5, nr. 105, 14 Muharrem 1311/15 Temmuz 1309/(27 Temmuz 1893), s. 14-15. [*Maârif*, y.3, c. 5, nr. 106, 21 Muharrem 1311/22 Temmuz 1309/(3 Ağustos 1893) nüshasının kapağında da Jules Verne’in resmi mevcuttur.]

– (Ahmed İhsan), “Fransa Meşâhir-i Muharrirîninden Jul Vern– I”, *Servet-i Fünûn*, y. 3, c. 6, nr. 136, 7 Teşrin-i evvel 1309/(19 Teşrin-i evvel 1893), s. 91-92. [Aynı nüshada, s. 93’te Jules Verne’in resmi mevcuttur.]

– (Ahmed İhsan), “Fransa Meşâhir-i Muharrirîninden Jul Vern– II”, *Servet-i Fünûn*, y. 3, c. 6, nr. 137, 14 Teşrin-i evvel 1309/(26 Teşrin-i evvel 1893), s. 103-106.

– (...), “Mösyö Jul Vern ve Mösyö Torpen”, *Tercümân-ı Hakikat*, nr. 5613/408, 4 Kânûn-ı evvel 1312/16 Kânûn-ı evvel 1896, s. 3.

– Ahmed İhsan, “Fennî Romanlar Müellif-i Şehîri Jul Vern”, *Servet-i Fünûn*, y. 11, c. 22, nr. 572, 28 Mart 1318/(10 Nisan 1902), s. 408-409.

– Ahmed İhsan, “Müteveffâ Jul Vern”, *Servet-i Fünûn*, c. 28, nr. 727, 17 Mart 1321/30 Mart 1905, s. 387.

– Ahmed Midhat, “Jul Vern Bir Romancı Amma...”, *Yürek*, (Nüsha-i Fevkalâde), nr. 15, 3 Nisan 1912, s. 3-4.

Bu yazılardan ilki Jules Verne’den *Arzdan Kamere Seyahat* ve (Ahmed İhsan’la müşterek olarak) *Kaptan Hatras’ın Seyahati* tercümelemleri kitaplaşmış olan Mazhar imzasına aittir ve *Resimli Gazete*’de tefrika sûretiyle yayımlanan *Âlem-i Şemsîde Bir Cevalân* (*Resimli Gazete*, y. 1, c. 1, nr. 1, 14 Mart 1307 – nr. 12, 30 Mart 1307) tercümesinin başında yer alan Jules Verne’e dair kısa bir tanıtma yazısıdır. Yazı daha çok, tercümesi tefrika sûretinde yayımlanmaya başlanan *Âlem-i Şemsîde Bir Cevalân* romanını tanıtmaya yönelik satırlardan mürekkeptir. Mazhar’a göre bu roman bir hayalden ibarettir. “Zaten Jules Verne’in yalnız bir meziyeti vardır: Diğer hikâye-nüvisler hakikat sûretinde hayal yazmağa çalışırlar. Jules Verne ise hayal şeklinde hakikat tasvîr etmeğe sarf-ı ikdâm eder”²².

Maârif’te neşrolunan ikinci yazı ise, derginin bir sonraki sayısının kapağında yayımlayacağını duyurarak 106. sayısının kapağına bastığı Jules Verne resmi dolayısıyla 105. sayının “Resimlerimiz” başlıklı sütununda neşrettiği bir

²² Mazhar, “İfade”, *Resimli Gazete*, y. 1, c. 1, nr. 1, 14 Mart 1307/(26 Mart 1891), s. 15.

tanıtma yazısıdır. İmzasız olan bu “Jul Vern” yazısında Jules Verne nâmının yalnız Avrupa’da değil, bizde de mârûf olduğu belirtilerek, Jules Verne’in, romanlarında okuyucularına “eğlence içinde fen” öğretmek gibi bir rolü üstlendiği ileri sürülür. Yazara göre Jules Verne bir yandan “kâri’lerini bir roman mütâlaasıyla meşgûl ederken”, “diğer taraftan da fikirlerini tenvîr ediyor. Bu halde Jules Verne bir hikâye-nüvîstir, fakat sırf hayâlî ve tasnîâtan ibaret hikâye muharriri değil, belki hakîkî, ciddî ve fennî bir hikâye muharriridir. Jules Verne’in romanlarında en ziyade rol icrâ ettirdiği, bu sebeple kâri’lerine yazdığı romanlarda ‘kahraman’ olarak ibrâz ve takdim eylediği şey ‘fen’dir.” Romancının, eserlerinde kendi hayâl dünyasından hareketle ortaya attığı ve anlattığı pek çok husûs, erbâb-ı fennin zihinlerini uyandırmakta, onlara yol göstermekte, bu sebeple de yavaş yavaş gerçek olmaya başlamaktadır.²³

Üçüncü yazı, *Maârif*’tekinden yaklaşık olarak iki ay kadar sonra, yine bir resim tanıtma yazısı olarak *Servet-i Fünûn*’da Ahmed İhsan tarafından kaleme alınır. “Fransa Meşâhir-i Muharrirîninden Jules Verne”²⁴ isimli bu yazı iki sayı devam eder ve romancının hayatını ilk defa geniş bir şekilde Osmanlı okuyucusuna anlatır, eserlerinden birçoğunun isimlerini verir.

Ahmed İhsan’a göre Jules Verne’in eserleri “ehl-i mütâlaada mütedâvil Türkçe’ye mütercem kitaplarda nâdiren müşâhede edilen bir rağbet” görmüş ve bir kısmı birkaç defa tab’edilmiştir ki “böyle bir muvaffakiyete Türkçe âsârın roman ve edebiyat kısmında nâdiren tesadüf olunur. Hele mütercem romanlarda henüz müşâhede edilmemiştir”. Romanların gördüğü bu rağbet ve kazandığı muvaffakiyet Ahmed İhsan’ın kendisine de cesaret vermiş, daha sonraları Jules Verne’in birçok romanını Türkçe’ye aktararak basmıştır. Yazar, bir süre sonra bu romanları Fransa’da basan tâbi’ ile de irtibat kurarak, Jules Verne romanlarını “Osmanlı matbuatında ilk defa olarak hakkıyla musavver olarak” tab’ ettirdiğini anlatır. Kendisinin matbuat âleminde karar kılışını dahi Jules Verne’den yaptığı tercümelerin gördüğü alâkaya bağlar: “Bu eserlerin mazhar olduğu fevkalâde rağbet, muharrir-i âcize meslek-i matbûâtı, meslek-i dâime olarak kabul ettirmiş, şimdi elinizde bulunan *Servet-i Fünûn*’un intişârına, matbaamızın teessüsüne sebep olmuştur. Şu halde Jules Verne’in romanlarına minnetdârım demektir”.

²³ (...), “Jul Vern”, *Maârif*, y.3, c. 5, nr. 105, 14 Muharrem 1311/15 Temmuz 1309/(27 Temmuz 1893), s. 14-15.

²⁴ (Ahmed İhsan), “Fransa Meşâhir-i Muharrirîninden Jul Vern”, *Servet-i Fünûn*, y. 3, c. 6, nr. 136, 7 Teşrin-i evvel 1309/(19 Teşrin-i evvel 1893), s. 91-92 – nr. 137, 14 Teşrin-i evvel 1309/(26 Teşrin-i evvel 1893), s. 103-106.

“Fransa Meşâhir-i Muharrirîninden Jules Verne”in 137 sayılı *Servet-i Fünûn*’da yayımlanan ikinci kısmı ise daha çok ünlü romancının hayatına ayrılmıştır. Jules Verne’in memleketi, yetişme şartları, edebiyat âlemindeki faaliyetleri, çevresi, merak ve ilgileri, eserleri, hâlihâzırdaki meşgaleleri bahis mevzuu edilir ve yukarıda zikrettiğimiz *Maârif*’teki yazıda da belirtildiği gibi, romancının eserlerinde anlattığı muhayyel fennî olayların günbegün gerçekleşme yoluna girdiği üzerinde durulur.

Tercümân-ı Hakikat’teki “Mösyö Jul Vern ve Mösyö Torpen” isimli imzasız yazı, daha çok haber niteliğinde kısa bir yazıdır. Buna göre, son günlerde gazetelerin “Hâriciye” kısımlarını okuyanların da bileceği gibi, Mösyö Torpen isminde biri, Fransa’da, en metin yapılmış istihkâmları dahi kolaylıkla yıkacak bir âlet icât etmiş olduğunu ileri sürmüş, fakat icadının gerçekleştirilmesi çok masraflı olduğu için bunu gerçekleştirme imkânını bulamamıştır. Jules Verne ise o günlerde yazdığı son romanı *Face au Drapeau* (Sancağa Müteveccih) romanında memleketin selâmeti için mühim keşifler yapma uğrunda kafa patlatan bir adamı, biraz da sivri yönlerini öne çıkararak ve mizâh-âmiz bir tarzda anlatmıştır. İşte Mösyö Tropen bu kahramanın kendisi olduğu zehabına kapılarak ve alınarak, Jules Verne’i mahkemeye vermiş, o günlerde yapılan duruşma sonunda Jules Verne berat etmiştir. “Mösyö Jul Vern ve Mösyö Torpen” başlıklı yazı bunun haberini aktarır²⁵.

Ahmed İhsan’ın Jules Verne hakkında yazdığı ikinci uzun ve detaylı yazı “Fennî Romanlar Müellif-i Şehîri Jul Vern” ismiyle kaleme alınmıştır²⁶. Romancıyı “Romanların fennîsini yazmak, mâlûmât-ı ilmiyye ve fenniyyeyi hikâyeler arasında kârî’lere öğretmek meslek-i müşkilinin mücidi ve yegâne müellifi Jules Verne olduğunda şüphe yoktur.” diye tanıtarak yazısına başlayan yazar, ilk tercümelerinin üzerinden on küsür yıl geçtiği halde, memleketimizde Jules Verne’in hâlâ sevilerek okunduğunu, eserlerinin arandığını, birçoğunun mevcudunun piyasada kalmadığını ifade ile, yakında, “mütefennin bir Balzac” diye tarif ettiği Jules Verne’in en son eserlerinden iki tanesini, hatta birisi Fransa’da bile tab’edilmemişken, Fransız yayıncısı Hetzel’den baskı provalarını alarak, tercüme edeceğini müjdelere. Daha sonra da romancının hayatını, halen Fransa’da ne ile iştigâl ettiğini, bilhassa onun seyahat düşkünlüğüne ve denizle haşır neşir olmayı sevişine geniş yer vererek, anlatmaya başlar. Kendisinin şimdiye

²⁵ (...), “Mösyö Jul Vern ve Mösyö Torpen”, *Tercümân-ı Hakikat*, nr. 5613/408, 4 Kânûn-ı evvel 1312/16 Kânûn-ı evvel 1896, s. 3.

²⁶ Ahmed İhsan, “Fennî Romanlar Müellif-i Şehîri Jul Vern”, *Servet-i Fünûn*, y. 11, c. 22, nr. 572, 28 Mart 1318/(10 Nisan 1902), s. 408-409.

kadar Jules Verne'in Avrupa'da da en ziyade sevilmiş, rağbet görmüş romanlarını seçerek Türkçe'ye aktardığını ifade eder.

Ahmed İhsan'ın Jules Verne'e dair son yazısı ise, Fransız romancının Mart 1905'te vefatının üzerinden daha henüz bir hafta geçmeden yazılan "Müteveffâ Jul Vern" başlıklı yazıdır²⁷. Dergiye Jules Verne'in birkaç resmini de basarak neşrettiği bu yazısı, Ahmed İhsan'ın daha önce yazmış olduğu ve hemen yukarıda bahsini ettiğimiz "Fennî Romanlar Müellif-i Şehîri Jul Vern" isimli yazısının içinde yer alan romancının hayat hikâyesinin küçük rötüşlerle yeniden yayımlanmış şeklidir.

Yukarıda verdiğimiz listenin son yazısı, Ahmed Midhat Efendi'nin II. Meşrûtiyet sonrasında neşredilen mecmualardan birine yazdığı "Jul Vern Bir Romancı Amma..." ismini taşıyan yazısıdır²⁸. Efendi bu yazısında, yukarıda zikri geçen daha evvelki yazılarda da üzerinde durulduğu üzere, Jules Verne'in bir romancı olduğu, lakin romanlarının pek çok mücîd ve bilim adamına yol gösterici, ufuk açıcı konulara temas ettiği hususunu işler. Der ki: "Jules Verne dahi çocukları eğlendirmek için romancılığa başladı amma büyüklere, hem de mücîd ve muhterî'lere tarîk-i icâd ve ihtirâ'da yol açacak bir sûrete sevk-i kalem eyledi". Daha sonra da onun romanlarında anlatıp da bilâhare gerçek olma yoluna giren "denizler altında gemi yürütmek", "havada balon ile uçmak" misilli teknolojik gelişmelerden örnekler verir.

Bizim edebiyatımızda, Türk okuruna Jules Verne'i yazdığı yazılarla tanıttirmasının yanında, aşağıda vereceğimiz listede de görüleceği üzere, onun romanlarını en fazla tercüme ederek sevilmesini ve ilgiyle takip edilmesini de sağlayan Ahmed İhsan olmuştur. Yukarıda bahsini ettiğimiz *Seksen Günde Devriâlem*'den başlayarak Jules Verne'in belli başlı birçok romanını Türkçe'ye kazandıran mütercim, *Matbuat Hatıraları*'nda da tâbi'lik mesleğinin bu yönünü uzun uzun anlatır.

İsmail Habib (Sevük)'e göre, Ahmed İhsan'ın Jules Verne tercümelerinin devrinde sağladığı başarı, bazılarının ikinci baskılarının yapılması, Ali Selahaddin, M. Sümbülî, Selânikli Tevfik, Ali Reşad vs. gibi başka mütercimlerin de Jules Verne tercümelerine kalkışmalarını doğurmuş, hatta bazı-

²⁷ Ahmed İhsan, "Müteveffâ Jul Vern", *Servet-i Fîmûn*, c. 28, nr. 727, 17 Mart 1321/30 Mart 1905, s. 387.

²⁸ Ahmed Midhat, "Jul Vern Bir Romancı Amma...", *Yürek*, (Nüsha-i Fevkalâde), nr. 15, 3 Nisan 1912, s. 3-4.

ları, Jules Verne'den başka Batı edebiyatında bu tarzda fennî romanlar yazan muharrirlerin romanlarını dahi aktarmaya gayret göstermişlerdir²⁹. Zira bizzat Ahmed İhsan'ın ifade ettiği üzere, Jules Verne tercümeleri dönemin kitap piyasası içerisinde iyi para getirmektedir³⁰. Jules Verne'in hayatına dair müstakil bir kitap yayımlanmış olan Faik Sabri (Duran) ise, eserinin Ahmed İhsan'ın yaptığı tercümelere kısaca bahsettiği satırlarında yalnızca *Deniz Altında Seyahat* romanının³¹ mütercimine o zamanın şartlarında çok iyi bir para olan 160 altın lira kazandırdığını kaydeder³².

Jules Verne'in romanlarının büyük çoğunluğunun hem mütercimi, hem de tâbi'i olması hasebiyle devrinde "Jules Verne mütercimi" olarak tanınan Ahmed İhsan, Mayıs 1891'de dört ay sürecek olan Avrupa seyahati esnasında, Fransa'da bu romanların tâbi'i olan Hetzel'le de görüşmüş, romanların orijinal klişelerinden istediklerini artık daha kolay edinmenin imkânlarını sağlamıştır. Ayrıca bu seyahatinde Jules Verne ile de görüşmeyi çok istemişse de, müellifin ağır bir hastalık geçirmekte bulunduğu günlere tesadüf eden bu ziyaret isteği gerçekleşmemiş, fakat onun yerine, romancının meşhur "Saint-Michel-II" isimli kotrasını gezmiştir³³.

Ahmed İhsan'ın Jules Verne'e olan ilgisi, yurda dönüşünden sonra da, hatta romancının 1905'te vefatı sonrasında da devam etmiştir.

Biz burada başta Ahmed İhsan'ın inkiler olmak üzere, Türk edebiyatında 1915 yılına kadar yapılmış Jules Verne tercümelerinin tesbit ettiğimiz bir listesini veriyoruz. Listede kitap olarak yayımlanmış olanların yanında, dergilerde tefrika olarak kaldığını tesbit ettiklerimiz de yer verdik. Ayrıca kitaplaşmış her tercümenin bibliyografik künyesini verdikten hemen sonra, eğer kitap olarak

²⁹ Bu konuda bk.: İsmail Habib, *Avrupa Edebiyatı ve Biz*, c. II, İstanbul 1941, s. 243-247.

³⁰ "Derhal Jules Verne'in *Deniz Altında Seyahat*'ını intihab eyledim, Paris'ten resimleri geldi. Bu romanı hemen tercüme ve musavver olarak ortaya çıkardım. Resimli bir romanın intişârı Bâbüâli yokuşunda çok mühim bir hadise oldu. Adetâ kapıştılar ve elimde mevcudu kalmadı. (...) Tâbi'lerden Arakel bana güzel şartlar teklif eyleyerek Jules Verne'den bir roman daha ısmarladı. *Kaptan Grand'ın Çocukları*'ni seçtim. Resim kalıplarını yine Hetzel'den getirttik. *Kaptan Grand'ın Çocukları* dahi çok rağbet gördü ve ben de bir ufacık matbaa yapacak sermaye toplamıştım. Benim gibi matbuat heveslilerinden bir arkadaş buldum, ikimiz Âlem Matbaası'nı satın aldık." (*Matbuat Hatıralarım*, c. I, İstanbul 1930, s. 51).

³¹ Bu roman resimli olarak bin adet basılmış ve birkaç ay içinde çabucak tükenmiştir. Bk.: Bilge Ercilasun, *Ahmet İhsan Tokgöz*, Ankara 1996, s. 8.

³² Faik Sabri (Duran), *Jules Verne, Hayatı ve Eserleri*, İstanbul 1932, Sanâyi-i Nefise Matb., s. 82.

³³ a, e., s. 82.

neşredilmeden evvel bir gazete yahut dergide tefrika edilmişse bunu [] içerisinde “Tefrikası:” şeklinde kaydettik. Daha sonra ise, tespit edebildiğimiz kadarıyla, tercümelere gazete ve dergilerde yayımlanan neşir ilânlarının künyelerini de kaydetmeyi faydalı gördük ve tefrika kayıtlarının hemen arkasından “Neşir ilânı:” diyerek bu bilgileri de ilave ettik. Bibliyografik künye içinde kitaplaşmış olan tercümelere resimli olup olmadığı da (Musavver) kaydı ile belirtilmiştir.

Buna göre, 1915 yılına kadar yapılan Jules Verne tercümelere şunlardır³⁴:

- *Âlem-i Şemsîde Bir Cevelân*, (Terc.: Mazhar), İstanbul 1311/(1895), 237 s. [Tefrikası: *Resimli Gazete*, c.1, nr.1, 14 Mart 1307 - nr.12, 30 Mart 1307. Neşir ilânı: *Sabah*, y.22, nr.7724, 23 Rebiülevvel 1329/(25 Mart 1911).]
- *Altın Volkanı*, (Terc.: Ali Reşad), İstanbul 1324/1908, Mihran Matb.,430 s.
- *Antil Adalarına Seyahat*, (Terc.: Ahmed İhsan), İstanbul 1320/1902, Âlem Matb., 285 s., (Musavver). [Tefrikası: *Servet-i Fünûn*, c. 25, nr. 631, 15 Mayıs 1319, s. 107-108 – c. 27, nr. 700, 9 Eylül 1320, s. 382-384.]
- *Araba ile Devriâlem Yahut Sezar Kuskabel*, (Terc.: Ahmed İhsan), İstanbul 1309/1892, Âlem Matb., 232 s., (Musavver). [Neşir ilânı: *Servet-i Fünûn*, y.2, c.4, nr.101, 4 Şubat 1308, s.363. İlân diğere sayılarda da aralıklarla yayımlanmıştır. Bk.: nr.229, nr.232, nr.234, nr.262, nr.269, nr.272, nr.275, nr.281, nr.282, nr.289, nr.300, nr.304, nr.305, nr.306, nr.313, nr.346, nr.347, nr.348, nr.350.]
- *Arzdan Kamere Seyahat*, (Terc.: Mazhar), İstanbul 1309/1892, Mekteb-i Sanâyi Matb., 224 s., (Musavver). [Neşir ilânı: *Saadet*, y.8, nr.2126, 28 Cemâziyelevvel 1309/ 17 Kânûn-ı evvel 1307; *Musavver Cihan*, y.1, nr.22, 4 Receb 1309/ 22 Kânûn-ı sâni 1307, s.176; *Saadet*, y.8, nr.2134, 6 Cemâziyelâhir 1309/ 7 Kânûn-ı sâni 1892, s.4.]
- *Balonda Facia*, (Terc.: İsmail Hakkı), İstanbul 1311/1893, Âlem Matb., 74 s. [Tefrikası: *Servet-i Fünun*, y.3, c.5, nr.125, 22 Temmuz 1309 -

³⁴ Bizim burada kaydettiğimiz eserlerden başka, İsmail Habib *Avrupa Edebiyatı ve Biz*’de (s.245-246), ondan naklen Bilge Ercilasun *Ahmet İhsan Tokgöz*’de (s.41-42) ve Faik Sabri *Jules Verne, Hayatı ve Eserleri*’nde baskı yeri, yılı, sayfa sayısı vs. belirtmeden, sırf isim olarak bazı eserler zikrederlerse de, biz bunlara gerek gazete ve dergi taramalarımızda, gerekse kütüphane kataloglarında yaptığımız çalışmalarda tesadüf edemedik. Bu yüzden de verdiğimiz bu listeye dahil etmedik. Bu tercümelere şunlardır: *Bir Doktorun Rüyası*, *Siyah Hindistan*, *Bir Haftada Devriâlem*, *Çöllerde*, *Yirmibin Fersah Deniz Altında Seyahat* (Ermeni harfleriyle), *Gizli Ada* (Terc.: Arabacıyan, Ermeni harfleriyle), *Seksen Günde Devriâlem* (Terc.: Arabacıyan, Ermeni harfleriyle), *Etraf-ı Kamerde Seyahat*, (Terc.: Yusuf İzzeddin).

- nr.127, 5 Ağustos 1309, s.362-364. Tefrikanın ilk nüshasında eserin adı “Balonla Cevv-i Havada Seyahat” iken, daha sonraki iki nüshada “Balonda Facia”ya çevrilmiş. Neşir ilânı: *Servet-i Fünûn*, y.4, c.8, nr.185, 15 Eylül 1310, s.48; *Servet-i Fünûn (İlâve kısmı)*, nr.259, y.5, c.10, 15 Şubat 1311, s.199.]
- *Beş Hafta Balon ile Seyahat*, (Terc.: M. Emin), İstanbul 1305/1889, Matbaa-i Osmaniyye, 351 s., (Musavver).
- *Bir Muhbirin Defter-i Seyahati*, (Terc.: Ahmed İhsan), *Servet-i Fünûn*, y. 3, c. 5, nr. 120, 17 Haziran 1309/1894, s. 254-255 – nr. 121, 24 Haziran 1309/1894, s. 270-272. (Tefrikası yarım kalmış, kitaplaşmamış. Musavver).
- *Buzlar Arasında Bir Kış*, (Terc.: Faik Sabri (Duran)), İstanbul 1321/1904, Hanımlara Mahsus Gazete Matb., 172 s., (Musavver). [Neşir ilânı: *Musavver Terakkî*, y.6, nr.33, 18 Kânûn-ı sâni 1319, s.264.]
- *Cevv-i Havada Seyahat – Muzaffer Robür*, (Terc.: Ahmed İhsan), İstanbul 1308/1890, Âlem Matb., 223 s., (Musavver). [Neşir ilânı: *Servet-i Fünûn (İlâve Kısmı)*, y. 5, c. 9, nr. 233, 19 Ağustos 1311, s. 8; *Mürüvvet*, y.4, nr. 81, 7 Rebûlâhir 1308/ 19 Teşrîn-i sâni 1890, s. 5, v.d.]
- *Chancellor – Bir Yelken Gemisi Yolcusunun Defter-i Hâturâtı*, (Terc.: Ahmed İhsan), İstanbul 1319/1903, Âlem Matb., 173 s., (Musavver). [Tefrikası: *Servet-i Fünûn*, c. 24, nr. 603, 31 Teşrîn-i evvel 1318, s. 74-77 – c. 25, nr. 630, 8 Mayıs 1319, s. 93-94.]
- *Çin’de Seyahat*, (Terc.: Ahmed İhsan), İstanbul 1308/1890, Âlem Matb., 230 s, (Musavver). [Neşir ilânı: *Mürüvvet*, y. 4, nr. 19, 3 Safer 1308/ 18 Eylül 1890, s. 6; *Servet-i Fünûn (İlâve Kısmı)*, y. 5, c. 10, nr. 240, 5 Teşrîn-i evvel 1311, s. 47; İlân diğer sayılarda da aralıklarla yayımlanmıştır. Bk. nr.241, nr.244, nr.245, nr.304, nr.306, nr.350, nr.355, nr.363, nr.36, nr.380.]
- *Deniz Altında 20.000 Fersah Seyahat*, (Terc.: Ahmed İhsan), İstanbul 1307/1890, Şirket-i Mürettibiye Matb., 397 s., (Musavver) ; 2. tab‘: İstanbul 1324/1908, Artin Asadoryan Matb. [Neşir ilânı: *Sabah*, y. 1, nr. 99, 1305/1889; vd.; *Saudet*, y. 6, nr. 1604, 31 Mart 1890, s. 4; vd.]
- *Deniz Feneri*, (Terc.: Mustafa Refik), İstanbul 1323/1905, Tercümân-ı Hakikat Matb., 288 s.
- *Elmaspâre*, (Terc.: Selanikli Tevfik), İstanbul 1308/1891, Mahmud Bey Matb., 230 s., (Musavver).

- *Gizli Adu*, (Terc.: Ahmed İhsan), 1. kitab: İstanbul 1306/1889, Cemal Ef. Matb., s.161; 2. kitab: İstanbul 1306/1889, Kasbar Matb., 162-325; 3. kitab: İstanbul 1306/1889, Kasbar Matb., 330-592. [Neşir ilânı: *Servet-i Fünûn (İlâve Kısmı)*, y. 5, c. 10, nr. 225, 22 Haziran 1311, s.11; İlân diğer sayılarda da aralıklarla yayımlanmıştır. Bk.: nr. 229, nr. 353, nr. 356, nr. 357, nr. 359, nr. 573.]
- *Hayâl İçinde Hakikat Yahut Bin Sene Sonra Amerika'da Bir Gazeteci'nin Derece-i Meşgüliyeti*, (Terc.: Mustafa Refik), İstanbul 1309/1892, 112 s.
- *Hırsız Kadın*, (Terc.: Ahmed İhsan), İstanbul 1308/(1892), Âlem Matb., 60 s.
- *İki Sene Mekteb Tatili*, (Terc.: Ahmed İhsan), İstanbul 1308/1892, Âlem Matb., 472 s., (Musavver). [Neşir ilânı: *Servet-i Fünûn (İlâve Kısmı)*, y. 5, c. 10, nr. 225, 22 Haziran 1311, s.11; İlân diğer sayılarda da aralıklarla yayımlanmıştır. Bk.: nr. 234, nr. 359.]
- *İnatçı Kahraman Ağa*, (Terc.: Mahmud Kenan), İstanbul 1331/1915, Kitapçı Arakel Matb., 48 s. (Görülen sayfalar), (Musavver).
- *Kaptan Grand'ın Çocukları*, (Terc.: Ahmed İhsan, İstanbul 1307/1890, Artin Asadoryan Şirket-i Mürettibiyye Matb., 638 s., (Musavver).
- *Kaptan Hatras'ın Sergüzeşti*, (Terc.: Karabet Y. Panosyan), İstanbul 1885, Manzûme-i Efkâr Matb., 463 s., (Ermeni harfleriyle, Türkçe).
- *Kaptan Hatras'ın Sergüzeşti – Musavver Kutb-ı Şimâlî Seyahatnâmesi*, (Terc.: Ohannes Gokasyan), Bursa 1294/1877, Hüdâvendigâr Vilâyeti Matb., 208 s., (Musavver, Tamamlanmamış).
- *Kaptan Hatras'ın Seyahati – Kutb-ı Şimâlîye Seyahat*, (Terc.: Ahmed İhsan–Mazhar, İstanbul 1308/1891, Âlem Matb., 600 s., (Musavver). [Neşir ilânı: *Mürüvvet*, y. 4, nr. 94, 10 Receb 1308/19 Şubat 1891, s. 6; İlân diğer sayılarda da aralıklarla yayımlanmıştır. Bk.: nr. 97, nr. 148, nr. 151.]
- *Kaptan Jipson*, (Terc.: Ahmed Rasim), İstanbul 1320/1902, Mihran Matb., 323 s.,
- *Kuyruklu Yıldız Yahut Alem-i Şemsde Seyahat*, (Terc.: M. Sünbülî), İstanbul 1326/1910, Asya Matb., 286 s., (Musavver).
- *Merkez-i Arzu Seyahat*, (Terc.: Mehmed Emin), İstanbul 1302/1886, 416 s., (Musavver).
- *Mihver-i Arz*, (Terc.: Ahmed İhsan), İstanbul 1308/1891, Âlem Matb., 128 s., (Musavver). [Tefrikası: *Servet-i Fünûn*, y. 1, c. 2, nr. 27, 5 Eylül 1307, s. 10-12 – nr. 46, 16 Kânûn-ı sâni 1307, s.240. Neşir ilânı: *Servet-i*

- Fünûn*, y.1, nr.40, 5 Kânûn-ı evvel 1307, s.168; *Servet-i Fünûn (İlâve Kısmı)*, y. 8, c.15, nr. 366, 5 Mart 1314, s. 15.]
- *Onbeş Yaşında Bir Kaptan*, (Terc.: Faik Sabri (Duran)), İstanbul 1325/1909, Asır Matb., 300 s., (Musavver).
- *Seksen Günde Devriâlem*, (Terc.: Ahmed İhsan), İstanbul 1306/1889, Cemal Ef. Matb., 184 s., (2. baskı: İstanbul 1313/1895, Âlem Matb., 204 s. [Tefrikası: *Umrân*, y. 1, nr. 19, 28 Mayıs 1304, s. 223 - nr. 29, 26 Teşrin-i evvel 1304. Neşir ilânı: *Servet-i Fünûn (İlâve Kısmı)*, y. 5, c. 10, nr. 225, 22 Haziran 1311, s. 11; İlân diğer sayılarda da aralıklarla yayımlanmıştır. Bk.: nr.229, nr.353, nr.356, nr.357, nr.359, nr.573; *Mürüvvet*, y.2, nr.158, 17 Rebülevvel 1306/21 Teşrin-i sâni 1888; İlân diğer sayılarda da aralıklarla yayımlanmıştır. Bk.: nr.168, nr. 171.]
- *Spencer Adası*, (Terc.: Ahmed İhsan), İstanbul 1318/1902, Âlem Matb., 141 s., (Musavver). [Tefrikası: *Servet-i Fünûn*, y.11, c.22, nr. 572, 28 Mart 1318, s.410-411–nr. 595, 5 Haziran 1318, s. 359-360.]
- *Şehr-i Seyyar-Bir Deniz Yolcusunun Jurnalı*, (Terc.: Ali Selahaddin), İstanbul 1308/1891, İstapan Matb., 139 s.
- *Üç Rus ve Üç İngiliz'in Seyahati-Cenûbî Afrika'da*, (Terc.: Selânikli Tevfik), İstanbul 1307/1890, Mahmud Bey Matb., 229 s., (Musavver).
- *Yeraltında Seyahat*, (Terc.: Ahmed İhsan), İstanbul 1308/1892. Âlem Matb., 179 s., (Musavver).